Mišel Fuko: Predavanja (kratak sadržaj 1970 — 1982); Bratstvo-jedinstvo, Novi Sad, 1990. g.

Predavanja M. Fukoa svojevrsni su moderni filozofski izveštaji koji objavljuju smrt savremenog čoveka, smrt njegove subjektivnosti u prvom redu.

Kroz nekoliko ključnih pojmova **upravljanje, kontrola, ispitivanje, istraga, kažnjavanje, sigurnost... Predavanja** konstituišu jednu određenu »morfologiju želje za znanjem« koja se ispituje i posmatra u okviru istorijskih i teoretskih implikacija. Ona ima nameru da na nivou istorijske preglednosti i teoretskih razloga otvori sagledavanje početka i uzroka savremenih ljudskih nesloboda. Otuda su **Predavanja** u najvećoj meri posvećena izučavanju političko-pravnih znanja u okviru kojih je potražena geneza brisanja savremene ljudske subjektivnosti i uspostavljanja različitih modela institucionalizovane vlasti nad individuom — zatvorske, psihijatrijske, ekshomologetične kao i proizvodnja čitavog niza tabua po pitanju ljudske seksualnosti i državno-juridičkih oblika suvereniteta. Analizu moći i njenih manifestacija M. Fuko ne proučava »na osnovu prvobitnih termina odnosa, nego na osnovu samog odnosa, utoliko što upravo on određuje elemente kojih se tiče«.

Tek uspostavljanjem čitljive istorije terminološkog pojmovnika mogućno je izvršiti pozvano ispitivanje subjektivnosti koja se dobrovoljno pokorava i njeno distanciranje od formiranih odnosa pokoravanja koji proizvode subjekte — podanike. Esej »Rađanje biopolitike« sa tom namerom i uvodi termin **biopolitike** koji se odnosi na »način na koji je od XVIII veka pokušavano da se racionalizuju problemi što ih državno-upravnoj praksi postavljaju fenomeni svojstveni skupu živih bića koja konstituišu stanovništvo, zdravlje, higijena, natalitet, dugovečnost, rase...«. Ali ovaj esej preispituje i postojeće pojmove — liberalizam, polizeiwissenschaft, pravna država, ne toliko sa ciljem da se da odgovor na pitanje: zašto treba upravljati? zbog čega je, dakle, nužno da postoji upravljanje nad društvom i na koji način ono sebe može da opravda? koliko nastoji da pripremi kritičko sagledavanje načina koji život i ljude upošljavaju unutar određenih tehnologija državnog upravljanja.

Element subjekta, njegove istine, njegove hermenautike zahteva utvrđivanje sopstvenih pozicija u raznim institucionalizovanim kontekstima kao i pravo na sopstveno prepoznavanje u procesu izučavanja.

U istoriji filozofskog diskursa o čoveku Mišel Fuko je nezaobilazna pojava čiji je doprinos uspostavljanja i promišljanja savremene subjektivnosti nesporan u postmodernističkoj misli.

Potreba za ovakvom knjigom izražena je, između ostalog, i u sve glasnijim naporima naše kulturne javnosti da odredi vlastiti identitet u odnosu na državne moći.

Aleksandar Nogo

Žak Derida: Bela mitologija; izbor i prevod Miodrag Radović; Bratstvo-jedinstvo, Novi Sad, 1990. g.

Belu mitologiju, četvrto do sada u nas objavljeno Deridino delo, sačinjava izbor od četiri eseja kroz koja se, uvođenjem nekoliko bitnih pojmova kao što su: ukidanje, pomeranje, sistem, središte, (ne)mesto, odsutnost, prisutnost, prelom, udvajanje, igra..., razvijaju retko mišljeni odnosi što proizvode niz provokativnih konotacija na nivou filozofije, metafizike, metafore, pisma i retorike.

Uvodni esej, istovremeno i najdominantniji (po kojem je priređivač i nazvao knjigu) — Bela mitologija, dijalogom između Polifila i Arista (iz Epikurovog vrta A. Fransa) otvara jedno od najbitnijih pitanja filozofskog jezika; pitanje učešća metafore u filozofskom tekstu. Kakva je pre svega, angažovanost metafore u filozofskom jeziku, kao i njena upotreba tog istog jezika? na čemu ona počiva? ima li svoje granice? i šta se dešava ako se te granice dosegnu? ili prekorače? Konačno, sve ove nedoumice Derida svodi na pitanje da li se vrši svojevrsno **trošenje** (podvukao Ž. D.) metafore u njenoj filozofskoj uposlenosti? Razmatranje ovog naizgled paradoksalnog problema, zahteva od autora posebno iščitavanje filozofske i metafizičke tradicijske podloge od Platona i Aristotela preko Dekarta, Hegela, Di Marsea, Fontanijea do De Sosira i Bašlara.

Nova iščitavanja proizvode i nova pitanja, dodatne razloge za postavljanjem i preispitivanjem aporija. Otuda bi se i aporema na kojoj tekst Bele mitologije posebno insistira mogla da izrazi kroz razloge nemogućnosti da se u filozofskom jeziku metafora postavi epistemološki, da funkcioniše, dakle, kao osnovna merna jedinica filozofskog diskursa. Dekonstrukcijsko otvaranje ovog problema, na samom svom početku, ukazuje na posebno **premeštanje** i **dvojako brisanje** smislova u kojem se »metafora više ne opaža, nego se uzima kao vlastiti smisao«, što od filozofije čini »proces metaforizacije koji je povukao samog sebe. Po ustrojstvu samom, filozofska kultura će uvek biti istrošena.«

Tekst **Bela mitologija** preko iščitavanja antičke misli koja razmatra rano vaspostavljanje temeljnih opozicija metaforologije physis-/techne, physis/nomos, odnosno opoziciju pismo/priroda; završava poglavljem: Metafizika — ukidanje metafore. Poslednje poglavlje eseja naglašava saživljenost filozofije i metafore, njihovo jedinstveno međusobno ishodište i smrt. Umiranje jednog člana proizvodi i smrt drugog, i obratno, a upravo je ta dvostruka uslovnost razlog nemogućnosti da se bilo epistemološki, bilo aksiomski metafora pretpostavi u filozofskom tekstu. Čak i pokušaj izdvajanja **vladajuće metafore** (Ž. D.) završava u metafori **vladavine** (Ž. D.), u metafori dovedenoj do oblika heliotropa ili do Boga. U istom završavaju i nastojanja da se uspostavi gramatička artikulacija metafore. Ili kako sam Žak Derida kaže: »metafora je, dakle, određena filosofijom kao privremenim gubljenjem smisla (...) ali (je određena kao) povest sa namerom i u horizontu ponovnog zadobijanja smisla. Zato je njeno filosofsko vrednovanje uvek bilo dvosmisleno«.

Najpoetičniji esej »Edmon Žabes i pitanje knjige« kroz jedan krajnje metaforičan govor raspravlja sa pozicija jevrejske heteronomije o trojstvu govor/pisanje — knjiga — bog. Između dva pojma **Odsutnost** i **tumačenje** kao krajnje polove mišljenja izvršeno je posmatranje poetike Edmona Žabesa.

Nad pitanjem **knjige** centralna je upitanost, intonirana pomalo malarmeovskim gledanjem na knjigu kao na slučaj koji sebe potvrđuje odsustvom jasno određenog mesta govora. Nihilizam jevrejskog nepripadanja povlači za sobom snažno iskustvo odsutnosti. Odsutnost mesta u prvom redu, ali i odsustvo pisca i večitu povučenost iz pisanja zarad neumornog traganja za pravom rečju, onom koja sebe samu izgovara. »Biti pesnik, to znači umeti dati reč.« Pesnička autonomija podrazumeva prostor sigurnosti između neizvesnosti reči i dužnosti koja je večna. A u Deridinom viđenju: »Pesnik i Jevrejin nisu rođeni OVDE, nego TAMO. Oni lutaju, rastavljeni od svog pravog rođenja. Samonikli su samo iz žive reči i pisma. Iz Zakona. »Rasa ponikla iz knjige«, zato što je sin Zemlje koji treba da dođe. Samonikli iz Knjige. Samostojni (...). Što pretpostavlja da Pesnik ne prima naprosto svoju reč i svoj Zakon od Boga.«

I dok u **Edmomu Žabesu...** autor ostaje čvrsto ukotvljen na primarnim segmentima pesnikove poetike, dotle se u svom poslednjem eseju »Jedna misao o Floberu« kreće rubovima Floberove prepiske sa Lujzom Kole. Do poslednjeg retka ovaj esej svedoči kako Derida, sa marginalnih uporišta, na čudesan način sprovodi i razvija svoj metodološki postupak.

Stavljajući na proveru određenost pojma **ideje,** koja se kod Flobera rađa negde između **»materijalizma** i **spiritualizma** dve podjednake neosnovanosti«, Derida ukazivanjem na ključni uticaj Spinozine »Etike« na Flobera (pogotovu na »Buvara i Pekišea«), zapravo demonstrira kako se vrši metamorfoza jednog strogo filozofskog govora u literarno pismo.

Realni svet što nas okružuje, svojom dinamikom neodređen je svet kao nemir značenja. Entiteti njegovih elemenata poseduju sintagmatske oreole. Polivalentnost značenja biva otvorena do u beskonačnost. Strukture, skupa sa sistemima u okviru kojih egzistiraju, iskazuju se na raskršću epifanijske prisutnosti i uposlenosti u vlastitoj paradigmi. U takvoj konstelaciji, središta strukture često bivaju zatečena igrom u **skandalu** značenja. Njihova je nestvarnost izvesna tek u naporima za vlastitom ekonomijom.

Na kraju ovog skromnog ukazivanja na pojavu **Bele mitologije** u srpskom kulturnom horizontu, napomenimo da je u Miodragu Radoviću delo Žaka Deride dobilo prevodioca dostojnog misli ovog velikog francuskog teoretičara.

Knjigu ovu ne preporučujem radi samim tim što je zavodljivost Deridinog pisma »centrifugalna« i što ne poseduje »grešku« nad kojom bi čitalac mogao da predahne, da se blago distancira i odupre silovitoj ubedljivosti Deridinog govora.

Aleksandar Nogo

Miodrag Pavlović: Čitanje zamišljenog (eseji iz svetske književnosti); Bratstvo-jedinstvo, Novi Sad, 1990. g.

Čitanje zamišljenog najpre je knjiga koja je lepa!

U skladu sa naslovnim određenjem ovi su eseji dokument čitanja i promišljanja književnosti, njene istorije, njenih sadržaja i formi, kao i mnogoznačja njenih aktualnosti.

Nastali u tišini vlastite kulture eseji Miodraga Pavlovića potpuno su oslobođeni bilo kakvih, strogo određenih metodoloških aparatura. Diktatu teorije ovde ništa nije podvrgnuto. Nenametljivost i zadovoljstvo u percepciji ono su sa čime ova knjiga najviše računa kod čitaoca. Zato se može, ponajpre, govoriti o lakoći poetskih opservacija kojima se, sa sveobuhvatnim interesovanjem, ispisuju tragovi naše civilizacije i uspostavlja delatna korespodencija savremene kulture sa njenim paradigmama mitskim, istorijskim, folklornim...

Čitanjem i promišljanjem poetskih iskustava Eshila, Sofokla, Dantea, Šekspira, Molijera, Helderlina, Getea, Puškina, Gogolja, Dostojevskog, Blejka, Eliota, overava se savremeni književni tekst kao palimpsest čije se biće večito obnavlja nikad završenim upisivanjem novih sadržaja. Ono na šta nam ukazuje **Čitanje zamišljenog** jeste da jedan isti materijal oduvek čini supstrat naše kulture i da se, bez obzira što se ona neprekidno odlučuje za proces ponovnog izbora jezika, sadržine i forme, njene stalne unutrašnje veze ne menjaju. Ona u nasleđu ne podrazumeva konzerviranost formiranog materijala koji joj se s vremena na vreme stavlja na raspolaganje pod određenim uslovima i voljama, nego u njemu nalazi aktivnu i produktivnu obnovu vlastitih prepoznatljivosti.

Književnost svoj put započinje uvek iznova, varirajući u pismima sve ono što je ranije rečeno. Ona se neprestano ponavlja u velikom i malom, pri tom neponovljivo tumačeći realni svet. Dokument **pisma** ostaje dokument beskonačnih načina tumačenja u kojima se sa podjednakom realnošću izražavaju i ljudske forme i nebeska volja. Akt čitanja čin je koji otkriva.

Aleksandar Nogo